

Podoby globalizácie v Oriente

Martina Bucková

Gabriel Pirický

Editori

Slovenská orientalistická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied
Ústav orientalistiky SAV

Publikácia bola financovaná z grantu „Podoby a premeny identity v regiónoch Ázie, Afriky a Oceánie“ (VEGA 2/0107/15), Slovenskou orientalistickou spoločnosťou pri Slovenskej akadémii vied, Ústavom orientalistiky SAV.

©Editori: Martina Bucková, Gabriel Pirický
©Autori: M. Slobodník, D. Zhang Cziráková, R. Gáfrik, M. Karásek, I. Souček,
D. Uhliarová, M. Bucková, K. Sorby, A. Kovács, T. Michalák, B. Špetný,
G. Pirický, A. Szomolaiová, K. Šomodiová, V. Pawliková-Vilhanová,
M. Kurcz, S. Trnovec
Recenzenti: PhDr. Anna Rácová, CSc.
Mgr. Jozef Hudec, PhD.
Jazyková úprava: Mgr. Daniela Zhang Cziráková, PhD.
Grafická úprava: Martina Bucková
Obálka: Igor Iliť – RádioPrint
Tlač: Igor Iliť – RádioPrint
©Vydavateľstvo: Igor Iliť - RádioPrint
Prvé vydanie v náklade 150 kusov
Všetky práva vyhradené

ISBN 978-80-970648-9-1

Editori ďakujú za pomoc a podporu pri realizácii publikácie

OBSAH

PIRICKÝ, G. Globalizácia v krajinách Ázie, Afriky a Oceánie.....5

SLOBODNÍK, M. Východný vietor prevláda? Čínsky Veľký skok vpred v Československu.....9

ZHANG CZIRÁKOVÁ, D. Abstraktná olejomaľba v pevninskej Číne, jej vývoj a zmeny jej percepcie v čínskych odbornो-umeleckých kruhoch v kontexte spoločensko-politických zmien od osemdesiatych rokov až po súčasnosť.....31

GÁFRIK, R. Medzi tradíciou a modernitou. Indická identita v globalizovanom svete.....52

KARÁSEK, M. Prístup k tradícii *rágánugá bhakti* ako prejav konfrontácie globálneho višnuistického hnutia Haré Krišna s lokálnym višnuizmom pútnického mesta Vrindávan.....67

SOUČEK, I. „New Age Ájurvéda“ a globalizácia indickej medicíny.....80

UHLIAROVÁ, D. Transformácia etnickej identity, nielen pod vplyvom globalizácie: Bhílovia v Indii.....92

BUCKOVÁ, M. Vznik synkretických hnutí v Oceánii ako reakcia na spoločenské zmeny v období kolonializmu.....103

SORBY, K. R. Vyhliadky globalizácie na Blízkom východe. Globalizácia a medzinárodná politika na Blízkom východe.....119

KOVÁCS, A. Globálne obrazy: západné vplyvy vo vizuálnej reprezentácii islamizmu.....129

MICHALÁK, T. Prvá palestínska intifáda a následné pokusy o urovanie vo svetle globalizačných trendov.....157

ŠPETNYJ, B. Zákaz Koránu pohľadom ruských médií.....170

PIRICKÝ, G. *Gülenovo spoločenstvo Hizmet cemaati ako spolutvorca tureckej zahraničnej politiky v globálnom prostredí*.....184

SZOMOLAIÓVÁ, A. *Islámský štát a jeho expanzívna politika*.....202

ŠOMODIOVÁ, K. *Dnešný Jemen a Západ pred rokom 1967*.....225

PAWLIKOVÁ–VILHANOVÁ, V. *Jazyková komunikácia v Afrike v období globalizácie*.....238

KURCZ, M. *Za trzecią kataraktą. Zmiany modernizacyjne i ich skutki w społeczeństwie wiejskim Sudanu Północnego*.....261

TRNOVEC, S. *„Civilizačná misia“ a Francúzska západná Afrika – francúzsky kolonializmus v Afrike ako model globalizácie*.....280

O autoroch.....297

GLOBALIZÁCIA V KRAJINÁCH ÁZIE, AFRIKY A OCEÁNIE

GABRIEL PIRICKÝ

Aj keď sa termín globalizácia v odbornej spisbe používa predovšetkým od 90. rokov 20. storočia, nie je žiadnym tajomstvom, že ho možno vnímať aj ako veľmi starý fenomén, hoci zväčša pod inými označeniami. Medzi ranné prejavy globalizácie môžeme preto smelo zaradiť diaľkový obchod a náboženské systémy či hnutia, ktoré sa rôznymi cestami šírili do okolitého sveta, podobne ako aj umenie či vedecké poznatky. V porovnaní s tradičnejším chápaním globalizácie sú však nové pohľady na jej razantný nástup nepochybne späté s rýchlym rozvojom hospodárskej interkonektivity medzi všetkými regiónmi sveta, ktorú dnes výrazne uľahčujú nové dopravné možnosti, revolúcia v prostriedkoch globálnej komunikácie alebo závažné šírenie myšlienok či vizuálneho vnímania sveta. Globalizácia preto podľa väčšinového názoru v spoločenských vedách predstavuje nový trend fungovania sveta, ku ktorému došlo v posledných desaťročiach, hlavne v dôsledku prepojenia sveta pomocou transnacionálnych sietí. Odborníci z rôznych oblastí sa snažia tieto skutočnosti uchopiť vo svojich vedeckých statiiach, ktoré obsahovo pojednávajú o takých odlišných prejavoch globalizácie ako je napríklad exponenciálny rast diaľkovej telefónnej komunikácie, meniace sa spotrebiteľské návyky či globálny vplyv katolíckej cirkvi.

Zároveň treba pripomenúť, že žijeme vo „scvrknutom“ svete, kde sa globálne trendy neustále adaptujú na miestne podmienky do podoby akejsi zmesy globálnych a lokálnych fenoménov, ktorých prelínanie nazval Roland Robertson svojho času *glokalizáciou*.¹ Každá spoločnosť si totiž tvorivým spôsobom pretvára a reinterpretuje globalizáciu podľa

¹ ROBERTSON, Roland. Glokalisierung: Homogenität und Heterogenität in Raum und Zeit. In BECK, U. (ed.) *Perspektiven der Weltgesellschaft*. Frankfurt: Suhrkamp, 1998, s. 192–221.

vlastných predstáv a myšlienkových pochodov. Islám napríklad predstavuje jednu z najväčších výziev v súčasnom procese (nielen) kultúrnej globalizácie a glocalizácie. Koncept jednotnej islámskej komunity, *ummy*, ktorý pripomína „globálnu *ummu*,“ je vlastne takým druhom ideálu, ktorý by mal prevýšiť všetky partikulárne obmedzenia a rozdiely. Univerzalistické posolstvo islamu však nemôže zakryť fakt, že každodenný život so sebou prináša pluralizáciu viery i zvyklostí, ktorá sa prejavuje v napätí medzi univerzálnom a špecifickými podmienkami.

Popri zjavných pozitívach ako je rýchly hospodársky alebo vzdelanostný rozvoj prináša so sebou globalizácia aj veľa negatívnych trendov. Z liberalizácie slabších ekonomík rozvojových krajín napríklad profitujú hlavne najvyspelejšie krajiny, ktoré presadzovaním politiky voľného obchodu a slobodného pohybu kapitálu oberajú slabšie štáty o možnosť riadiť chod vecí podľa vlastných predstáv. Nadnárodné spoločnosti a finančné inštitúcie ako Svetová banka, Medzinárodný menový fond a Svetová obchodná organizácia sa tradične považujú za symboly globalizácie ako neoliberálneho projektu, ktorý prispieva k nárastu nerovností a sociálnej nespravodlivosti. Zygmunt Bauman označil dokonca globalizáciu svojho času za „svetový neporiadok“ či „džungľu“, ktorá rozkladá tradičné inštitúcie vrátane národných štátov, ktoré postupne strácajú možnosť politickej kontroly a regulovania procesov. V kultúrnej sfére sa globalizácia nepriaznivo prejavuje aj v odumieraní menšinových a regionálnych jazykov na úkor jazykov, ktorými hovoria desiatky či stovky miliónov ľudí. Symbolickým prejavom kultúrnej globalizácie je rozšírenie amerických sietí rýchleho občerstvenia ako je McDonald's či Burger King po celom svete a preto sa globalizácia neraz stotožňuje aj s amerikanizáciou.

Ako sme už spomenuli, s globalizáciou je úzko spojený transnacionalizmus, ktorý Steve Vertovec charakterizoval ako „skutočné prebiehajúce výmeny informácií, peňazí a zdrojov – ako aj pravidelné cestovanie a komunikáciu – ktoré príslušníci diaspór uskutočňujú s ostatnými spoluobčanmi vo svojej domovine ako aj inde v rámci globalizovanej etnickej komunity“.² Na rozdiel od klasického „konceptu“ migrácie za industriálnej revolúcie, v ktorom existoval východiskový bod i cieľová destinácia, súčasné migračné vlny sa stávajú v čoraz väčšej

miere neprestajným tokom ľudí, ktorých zámerom nie je ani návrat do krajiny pôvodu, ani plná integrácia do novej hostiteľskej spoločnosti. Tento jav je často označovaný termínmi ako nový tribalizmus, bilokalizmus, transteritoriálny národný štát alebo nekonečná migrácia. Imigranti a emigranti sa tak často stávajú transmigrantmi.³ Rôzne komunity navyše formulujú svoju agendu veľmi často úplne novým synkretizujúcim či kreolizujúcim spôsobom.

Ťažiskom záujmu predkladanej publikácie *Podoby globalizácie v Oriente* je predovšetkým sociokultúrna globalizácia v Ázii, Afrike, Oceánii, a v istom zmysle tiež v Európe, hoci niektorí autori reflektujú aj otázky spojené s globalizáciou hospodárskou a finančnou, zväčša s dôrazom na jej historické dimenzie. Práve na tieto témy predniesli svoje príspevky na medzinárodnom workshope zorganizovanom Slovenskou orientalistickou spoločnosťou pri Ústave orientalistiky Slovenskej akadémie vied dňa 12. novembra 2015 slovenskí orientalisti, ale nielen oni, ktorých parketou sú také rozdielne oblasti výskumu ako je čínska maľba, indické liečiteľstvo, jazyková komunikácia v Afrike alebo aktivity globálnych islámskych hnutí. Publikácia je súčasťou kolektívneho grantu VEGA č. 2/0107/15 *Podoby a premeny identity v regiónoch Ázie, Afriky a Oceánie*. Pohľad na globalizáciu v mimoeurópskom svete, ako dúfame, pomôže prispieť k odhaleniu procesov a fenoménov, ktoré sú nám zväčša menej známe a prispieť tak k hlbšiemu poznaniu nášho čoraz viac navzájom prepojeného sveta.

² VERTOVEC, Steven. Religion and diaspora. ESRC Transnational Communities Research Programme *Working Papers* 01-01, 2001, s. 12. <www.transcomm.ox.ac.uk>

³ BARŠOVÁ, Andrea, BARŠA, Pavel. *Přistěhovalectví a liberální stát*. Brno: Masarykova univerzita – Mezinárodní politologický ústav, 2005, s. 8.

„NEW AGE ÁJURVÉDA“ A GLOBALIZÁCIA INDICKEJ MEDICÍNY*

IVAN SOUČEK

New Age Ayurveda is the label commonly used in academic circles to refer to the globalization of Ayurveda and the transmission of Ayurvedic medical knowledge outside the Indian borders. This form of Ayurveda is extended not just in Europe and North America, but it has been also re-imported to India in the form of „wellness“ tourism. Due to transformation and changes that implies this contemporary form of Ayurvedic knowledge, some authors present it as the most problematic version of Ayurveda. On the example of this case study, this paper examines the contemporary practice of New Age Ayurveda in Yoga Vedanta Centre, which is located in the Indian state of Kerala. The author is trying to study two main characteristics of New Age Ayurveda which are, first, ascribing ancient age to Ayurveda and, second, uniting Ayurveda medicine with spirituality and religion. The author concludes that by studying the global Ayurveda it is more appropriate to focus on previous relations between „West“ and „East“ as the source of contemporary situation, rather than highlight the Western misunderstandings of Ayurveda.

Key words: ayurveda, medicine, global, modern, new age

Globalizácia a ázijská medicína

Z pohľadu sociálnych vied sa v súvislosti s hodnotením dopadu narastajúcej globalizácie na šírenie rôznych ázijských medicínskych foriem hovorí minimálne o dvoch rôznych náhľadoch. Na jednej strane existuje kriticky ladený prístup, ktorý sa negatívne stavia k tomu, akým spôsobom „západná“ spoločnosť preberá rôzne medicínske

* Štúdia bola vypracovaná na Katedre sociálnych štúdií a etnológie na FF UMB v Banskej Bystrici, v rámci projektu „Rituálna tradícia a dynamika v indickom prostredí - Iniciačný rituál dīkṣā“ (VEGA 1/0064/14).

prvky ázijskej proveniencie a následne ich pretvára do zjednodušenej a príťažlivej podoby. Z pohľadu tejto perspektívy je hybnou silou transformačných procesov komerčný aspekt a vypočítavá snaha rôznych predstaviteľov komplementárnej a alternatívnej medicíny o predaj „produktov“ zdravotnej starostlivosti širokej skupine záujemcov. „Západný“ záujem o „netradičné“ formy medicíny je navyše interpretovaný ako pokus o kolonizáciu a komodifikáciu ázijského kultúrneho dedičstva. Vo svetle tejto kritiky sa medicínske poznanie presúva do modernej spoločnosti bez toho, aby sa bral do úvahy jeho celostný charakter a kultúrne kontexty, z ktorých vychádza. Výsledkom je, že rôzne metódy napríklad čínskej či indickej medicíny sa účelovo pretvárajú tak, aby slúžili pre potreby záujemcov na súčasnom marketingovom trhu. Historicky bohaté a kultúrne komplexné medicínske tradície sú fragmentarizované a predávané ako lukratívny komerčný balíček. Na opačnej strane sa objavuje názor, ktorý namiesto zdôrazňovania autenticity a kontinuity tradície kladie akcent na procesy neustálej premeny a vnútornej dynamiky rôznych kultúrnych obsahov. Namiesto hľadania pôvodnosti a originality medicínskych prejavov sa hovorí o výskume rôznorodosti a neustále prebiehajúcich reinterpretáciách medicínskych obsahov. Na rozdiel od predchádzajúceho náhľadu sa medicínske formy nechápu ako homogénne systémy, ktoré pretrvali vo svojej nezmenej podobe dlhé historické obdobie, ale ako heterogénne javy pozostávajúce z množstva rôznorodých predstáv a praktík. Obsahové i formálne zmeny medicínskych prvkov ázijskej proveniencie sa v kontexte modernizačných procesov potom nehodnotia ako negatívne prejavy narušujúce kontinuálnu existenciu, ale ako súčasť neustálej dynamiky, v ktorej sa jednotlivé kultúrne prvky transformujú v súlade s aktuálnymi spoločenskými potrebami. Reinterpretácia ázijských medicínskych foriem je skúmaná ako súčasť zložitého procesu formovania medicínskeho pluralitného prostredia, v ktorom sa do popredia dávajú iné problémy, ako je miera hodnotenia autenticity.

V príspevku sa pokúsime načrtnúť niektoré základné informácie týkajúce sa existencie ájurvédskej medicíny a priblížiť jej jednotlivé podoby v súčasnom globalizovanom svete. Prostredníctvom analýzy jednej zo súčasných foriem ájurvédy, označovanej ako New Age

pokúsime formulovať závery, ktoré môžu prispieť k zodpovedaniu relevantnosti predstavených prístupov.

Tradícia a modernizácia v ájurvéde

Hoci ájurvéda prešla v priebehu svojej histórie mnohými zmenami, ktoré poznačili nielen jej teoretickú, ale i praktickú stránku, viacerí autori tvrdia, že pod týmto označením možno chápať medicínsky komplex, ktorého kodifikovaná forma vznikla na území indického subkontinentu približne pred 2000 rokmi.¹ Doslovný preklad termínu ájurvéda je náuka (sanskrtsky véda) o dlhovekosti (sanskrtsky ájus). Staroveká etymológia (Čarakasanhitá 1.30.23)² definuje ájurvédu ako učenie „hovoriace“ (védajati) o substanciiach, kvalitách a skutkoch, ktoré život (ájušja) predlžujú, a ktoré ho skracujú. V klasických textoch býva ájurvéda nazývaná aj ako osemdielna (aštánga), vzhľadom na jej vnútorné delenie na osem samostatných odborov. Podľa tradície nie je ájurvéda ľudským výtvorom, ale bola odhalená božským bytostiam a „inšpirovaným“ prorokom, ktorí ju následne spísali do textovej podoby a rozšírili medzi ľuďmi. V jednom z klasických textov sa píše, že ájurvéda pochádza od jedného z najvyšších bohov védského panteónu, Indru. Ten ju potom naučil Dhanvantariho, boha medicíny, ktorý s ňou oboznámil samotného Sušrutu, považovaného za autora známeho spisu Sušrutasanhitá. V ďalšom dôležitom medicínskom dokumente, Čarakasanhitá, sa dočítame, že ájurvédskeho systému má pôvod u mudrca menom Átréja Punarvasa, ktorý ho opísal v knihe Agnivéšatantra. Tento text sa časom stratil a bol čiastočne zrekonštruovaný človekom vystupujúcim pod menom Čaraka.

V súvislosti s aktuálnou situáciou okolo ájurvédy používajú renomovaní odborníci F. M. Smith a D. Wujastyk³ dva termíny: moderná a globálna ájurvéda. Pod modernou ájurvédou rozumejú

¹ MEULENBELD, G. J. The Many Faces of Ayurveda, s. 1–10, WUJASTYK, D. *The Roots of Āyurveda*.

² KAVIRATANA, C., SHARMA, P. (trs.) *Caraka Samhitā*. 5. vols.

³ SMITH, M. F., WUJASTYK, D. Introduction, s. 1–28.

komplex javov, geograficky vymedzených prostredím indického subkontinentu, súvisiacich s kultúrnou obnovou v 19. storočí a s následným procesom profesionalizácie a inštitucionalizácie ájurvédy. Koncept je charakteristický tendenciou k sekularizácii medicínskeho poznania a pokusmi o adaptáciu ájurvédy do komplexu biomedicínskych vied. V rovnakom čase môžeme sledovať aj snahu o vytvorenie jednotnej teoretickej základne, vychádzajúcej z klasických ájurvédskeho textov. Naproti tomu termín globálna ájurvéda nás odkazuje k medicínskym poznatkom, ktoré sa rozšírili za hranice Indie. V tomto prípade hovoria spomínaní autori o troch hlavných líniách ájurvédskej globalizácie:

1. Prvá línia sa vyznačuje výrobou liekov a v súčasnej dobe predstavuje plne rozvinutú odbornú disciplínu, prepojenú s profitujúcim farmaceutickým priemyslom. Objavuje sa tu silnejšia potreba po vedecky využiteľnom potenciáli ájurvédy a sporadické nie sú ani náznaky o elimináciu religiózneho pozadia liečby.
2. Druhá línia súvisí s reinterpretáciou, či dokonca znovuvytvorením filozofickej a náboženskej povahy ájurvédy a v odbornej literatúre býva označovaná aj slovným spojením „New Age ájurvéda“.
3. Tretia línia globálnej ájurvédy súvisí s indologickou akademickou obcou a jej počiatky sa datujú do začiatku 19. storočia, keď vzrástol záujem orientalistov o štúdium ájurvédskej literatúry. Tento záujem sa pretavil do vedeckých prekladov medicínskych spisov klasickej ájurvédy a znamenal dôležitý prínos pri šírení medicínskych indických poznatkov v „západnom“ svete.

Indická medicína za hranicami kontinentu

Ak nebudeme počítať niektoré staršie historické kontakty medzi európskym a ázijským kontinentom, pri ktorých dochádzalo aj k šíreniu rôznych prvkov indickej medicíny, k skutočne prvému kontaktu s indickou medicínou v Európe a Severnej Amerike došlo až v sedemdesiatych a ešte intenzívnejšie v osemdesiatych rokoch

dvadsiateho storočia.⁴ Zapríčinil to Mahariši Mahéš Jógi, zakladateľ hnutia „Transcendentálnej meditácie“ (TM). Mahariši sám zadefinoval TM ako proces, ktorý má viesť myseľ človeka smerom dovnútra, k jemnej podstate prirodzenosti, a to až do momentu, keď je dosiahnutá najvnútornejšia a najjemnejšia úroveň vlastného bytia. S týmto cieľom súvisí aj Maharišiho záujem o ájurvédu, ktorú interpretuje ako holistický prístup k životu. V priebehu krátkeho času sa ájurvéda stala stredobodom jeho učenia. Viacerí prívrženci TM, vrátane blízkeho spolupracovníka Maharišiho, Deepaka Chopru, pravidelne publikovali správy o tomto medicínskom systéme. Podľa slov samotného Maharišiho, nielen, že jeho hnutie zachránilo ájurvédske učenie pred konečným úpadkom, ale spojením s TM sa im podarilo prebudovať tento systém do jeho jedinej správnej podoby, ktorá v histórii nemá obdobu. Mahariši navyše tvrdil, že ájurvéda predstavuje základný stavebný prvok pre všetky medicínske systémy na svete, vrátane starovekého gréckeho systému. V podaní TM sa ájurvéda a zdravie dávajú viac do súvislosti s filozoficko-náboženskými aspektmi života než tými fyziologickými.

Pre kritický popis globalizačných procesov indickej medicínskej tradície v Spojených štátoch a západnej Európe v druhej polovici dvadsiateho storočia sa zaužíval v odbornej literatúre predovšetkým termín „New Age ájurvéda“. Viacerí autori charakterizujú túto etapu života ájurvédskej medicíny v kontexte západných akulturačných procesov a zmenami významov viažucich sa k medicínskej teórii a praxi. K. Zysk⁵, jeden z najväčších kritikov globalizácie ájurvédy, tvrdí, že forma ájurvédy, ktorá vznikla v „západnom“ svete a šíri sa aj do ostatných regiónov, predstavuje najproblematickejšiu verziu súčasnej ájurvédy a ohrozuje podstatu tohto systému. Podľa K. Zyska⁶ spadajú všetky formy ájurvédy rozšírené v „západnom“ svete práve pod

⁴ NEWCOMBE, S. Ayurvedic Medicine in Britain and the Epistemology of Practicing Medicine in „Good Faith“, s. 257–284, REDDY, S. Asian Medicine in America: The Ayurvedic Case, s. 97–121.

⁵ ZYSK, K. G. New Age Ayurveda or what happens to Indian medicine when it comes to America, s. 10–26.

⁶ Tamže.

označenie „New Age ájurvéda“. F. M. Smith a D. Wujastyk⁷ však chápu súčasnú podobu ájurvédy oveľa komplexnejším spôsobom. V ich videní je treba každú oblasť globálnej ájurvédy hodnotiť v konkrétnych kontextoch a „New Age ájurvéda“ je v ich poňatí označenie len pre jednu paradigmu, prevládajúcu v súčasnej globálnej ájurvéde. Svoje označenie získala hlavne kvôli tomu, že viac než všetky ostatné formy v sebe zahŕňa rôzne praktiky, súhrnne označované ako New Age. Navyše sa intenzívnejšie zameriava na prevenciu a zdravý životný štýl, ktoré majú posilniť imunitný systém človeka a predchádzať tak vzniku chorobného stavu. Viac ako medicínskym systémom určeným na liečenie chorôb, sa ájurvéda v tomto ponímaní stala znakom pozitívneho životného štýlu. Popri „New Age ájurvéde“ existujú ďalšie tri základné paradigmy súčasnej globálnej ájurvédy. Druhú paradigmu globálnej ájurvédy predstavuje „mind-body“ medicína, ktorú charakterizuje pokus o prenos špecificky indického spôsobu myslenia do „západného“ kultúrneho sveta. Tretia paradigma globálnej ájurvédy získala označenie „Mahariši ájurvéda“ a vyznačuje sa tým, že viac než akákoľvek iná forma ájurvédy, zdôrazňuje svoje nadradené postavenie, a to aj napriek tomu, že sa značným spôsobom odklonila od noriem zaznamenaných v ájurvédskejších kanonických textoch. Štvrtá a posledná paradigma globálnej ájurvédy je „tradičná ájurvéda v urbánnom prostredí“. Tá má svojou povahou najbližšie k vedeckému spôsobu poznávania.

Návrat indickej medicíny do Indie

Forma globálnej ájurvédy, označovaná ako New Age, však zďaleka už nie je len záležitosťou európskeho či severoamerického prostredia. Rozšírila sa totiž aj do Indie, kde bola reimportovaná na spôsob „wellness turizmu“.⁸ Klientom sú formou rôznych zájazdov ponúkané rozsiahle služby zdravotných, skrášľovacích, omladzovacích a odtučňovacích procedúr v novodobých ájurvédskejších centrách, vybavených širokou škálou moderných prostriedkov. Intenzívny záujem

⁷ SMITH, M. F., WUJASTYK, D. Introduction, s. 1–28.

⁸ ISLAM, N. New Age Orientalism: Ayurvedic 'Wellness and Spa Culture', s. 220–31, LANGFORD, J. *Fluent Bodies. Ayurvedic Remedies for Postcolonial Imbalance*.

o takúto formu zdravotnej starostlivosti nie je len medzi zahraničnými turistami, ktorí prichádzajú do Indie z rôznych kútov sveta, ale stále viac prívržencov získava aj medzi rozširujúcou sa strednou indickou triedou. Spomenuli sme už, že od iných foriem globálnej ájurvédy sa odlišuje niektorými špecifickými prejavmi, ktoré ilustruje aj nasledujúci citát:

„Jóga a ájurvéda sú dve úzko prepojené spirituálne a posvätné náuky, ktorých pôvod siaha do védскеj tradície Indie. Ájurvéda je najstarší zaznamenaný systém liečby, je to náuka o spôsobe života a jeho predĺžení. Cieľom ájurvédy je optimalizácia zdravia v každom živom organizme po fyzickej, mentálnej a spirituálnej stránke. Liečba pomocou ájurvédy prináša dokonalú rovnováhu medzi telom a myslou. Liečivá sú vyrábané z prírodných bylín, rastlín a minerálnych produktov. Vnútorňou podstatou ájurvédskej omladzovacej liečby je masáž (abhyanga), ktorá zbavuje telo toxínov, upravuje prúdenie krvi, prináša vitalitu a blahodarne pôsobí na uvoľnenie svalov. Ášram poskytuje prostredníctvom prepojenia jógy a ájurvédy tradičný spôsob ájurvédskej liečby vychádzajúci zo starovekých písomných zdrojov, realizovaný skúsenými a kvalifikovanými praktikmi.“

Tento popis ájurvédskeho spôsobu liečby pochádza zo vstupnej haly Dhanwantari ášramu, ktorý sa nachádza približne 30 kilometrov na západ od mesta Tiruvananthapuram, hlavného mesta juhoindického štátu Kérala. Ášram patrí do skupiny centier nazývaných „The International Sivananda Yoga Vedanta Centres“. V súčasnosti pozostáva celý komplex „Vedanta Centres“ z niekoľko desiatok ášramov a jógových centier, rozptýlených nielen v Indii, ale i v Európe a Severnej a Južnej Amerike. Jeho základy položil Svámí Višnudévánanda s cieľom ponúknuť teoretické a praktické základy jógy pre všetkých záujemcov bez ohľadu na ich pôvod. Dhanwantari ášram ponúka popri kurzoch jógy určených pre rôzne vekové kategórie aj služby v oblasti indickej medicíny, najmä ájurvédy.

V rámci širokého výberu medicínskych služieb môžu klienti v tomto ášrame využiť aj masážne a kozmetické služby, detoxikačné procedúry či kurzy samotnej ájurvédy.

K. Zysk vo svojej štúdií⁹ zdôrazňuje, že pre „New Age ájurvédu“ je typických niekoľko špecifik. V kontexte praktizovania ájurvédy v Dhanwantari ášrame sa následne pokúsime o bližšiu analýzu dvoch z nich.

1) V „New Age ájurvéde“ sa zvykne zdôrazňovať, že indická medicína má z hľadiska svojich princípov veľmi blízko k indickej spiritualite, predovšetkým k jóge. Idea rozšírená medzi predstaviteľmi hnutia New Age, že jóga a rôzne iné druhy indických meditačných techník, majú veľmi blízko k liečbe nie je len špecifikom Dhanwantari ášramu, ale má v rámci hnutia New Age pomerne dlhú históriu. Podľa K. Zyska¹⁰ potom nie je prekvapujúce, keď sa jóga a ájurvéda spájajú do heterogénneho celku, ktorý sa ponúka potenciálnym záujemcom ako jednotný systém, určený k zmene zdravotného stavu a spirituálnej transformácii jednotlivca. Vysvetlenie prepojenia ájurvédy s rôznymi formami indickej spirituality treba hľadať ešte v časoch koloniálneho obdobia, keď bola India vnímaná ako zdroj exotického spirituálneho a mystického poznania. Podľa R. Kinga¹¹ v období koloniálneho rozmachu západného sveta možno zaznamenať v európskych krajinách zvýšený záujem nielen o ekonomické zdroje nových krajín, ale aj o ich kultúrne zvláštnosti. Zdá sa potom ako nevyhnutné, že s rastúcim povedomím o cudzích kultúrnych prvkoch narastá aj potreba charakterizácie ich odlišností v porovnaní s predstavou o normatívnej podobe európskej kultúry. V európskej spoločnosti tak vzniká obraz, v ktorom indická kultúra predstavuje príklad spiatočnickej a primitívnej oblasti, ktorý si nezasluhuje väčšiu pozornosť. Tento náhľad však ide ruka v ruku s predstavou o neobyčajnej hĺbke indickej spirituality a náboženského poznania. Na označenie všetkého „zvláštneho“ a cudzieho, čo súviselo

⁹ ZYSK, K. G. New Age Ayurveda or what happens to Indian medicine when it comes to America, s. 10–26.

¹⁰ Tamže.

¹¹ KING, R. Orientalism and Religion. Postcolonial Theory, India and 'the mystic East'.

s kultúrou orientálnych krajín, sa zaužíval pojem mystika. Vznikol tak mýtus „mystického východu“, ktorý je svojou podstatou principiálne odlišný od racionálne založenej západnej kultúry. Rôzne podoby tejto „západnej“ percepcie „východu“ pretrvali aj po skončení koloniálneho obdobia a zohrávajú stále dôležitú úlohu pri popise javov, súhrnne označovaných termínom New Age. Ide o označenie širokého spektra náboženských predstáv a spirituálnych praktík, ktorých pôvod sa vo všeobecnosti odvodzuje od sociálnych a kultúrnych procesov prebiehajúcich v západných krajinách začiatkom 70. rokov. Pre túto formu náboženského života je typické odchýlenie sa od tradičnej inštitucionálnej formy a silný príklon k individualizmu v oblasti spirituality. K New Age spiritualite sa hlásia predovšetkým ľudia pociťujúci dezilúziu z tradičných náboženských inštitúcií a hľadajúci možnosti vlastnej sebarealizácie, vyliečenia či vnútornej transformácie. Neprehliadnuteľnou súčasťou tohto náboženského smerovania je aj záujem o liečiteľstvo a oblasť medicíny, ktorá má blízko k rôznym náboženským a filozofickým konceptom - ako je tomu aj v prípade „New Age ájurvédy“. New Age forma ájurvédy, ktorá je v súčasnosti rozšírená prakticky po celom svete tak má korene ešte v časoch koloniálneho obdobia a jej aktuálna podoba je dôsledkom postmodernej premeny náboženského správania ľudí.

2) V poňatí predstaviteľov „New Age ájurvédy“, predstavuje táto forma medicíny dlhoveký systém liečby, ktorý pochádza zo starovekej histórie Indie a ktorý pretrval v relatívne nezmenenej podobe až do súčasnosti. Z ájurvédy sa podľa nich navyše vyvinuli všetky ostatné medicínske systémy sveta, a tým pádom je pôvodne indický spôsob liečby pokladaný za najstaršie zaznamenanú medicínsku formu. Uvedená interpretácia historických okolností vzniku ájurvédy vychádza z predstavy, že dávnovkosť a dejinná kontinuita je predpokladom úspešnosti. Tento koncept odkazuje k mýtu o „zlatom veku“, ktorý je vo svojich rôznych variantoch rozšírený v mnohých kultúrnych a náboženských tradíciách sveta. Napriek rozdielnosti formálneho obsahu týchto mýtov v jednotlivých oblastiach, zostáva spoločnou myšlienkou idea, že ľudstvo žilo kedysi dávno v mieri, prosperite a harmónii. Postupom času však došlo k pozvoľnej degradácii a spoločnosť upadla do temnejšieho

obdobia, ktoré sa s pribúdajúcim časom ešte viac prehĺbuje. Známy religionista M. Eliade¹² poukázal na to, že idea „zlatého veku“ predstavuje jednu z najčastejšie sa vyskytujúcich spôsobov interpretácie postavenia človeka na tomto svete. Zároveň tento výklad slúži v jednotlivých spoločnostiach na potvrdenie autority staršej generácie predkov, ktorí sa na historickej časovej osi nachádzajú bližšie k zlatej ére, a tým pádom sú vnímaní ako neomylný zdroj poznania. Podobným spôsobom možno vysvetliť aj pokusy o ukotvenie koreňov ájurvédy v dávnoveku, na počiatku ľudských dejín. V prvej polovici 19. storočia sa britská zdravotnícka a vzdelávacia politika v Indii intenzívne zamerala na podporu moderných („západných“) systémov medicíny. Tento počin znamenal, že v indickom prostredí nastal nárast moderných medicínskych centier a nemocníc, produkujúcich vysoký počet praktikov, ktorých reputácia prevyšovala domácich medicínskych špecialistov. Okrem „útokov“ z vonkajšieho prostredia bola ájurvéda v tejto historickej etape konfrontovaná aj s množstvom vnútorných problémov, ktoré súviseli s hľadaním jej vlastnej identity ako nástroja odlíšenia sa od stále silnejúcej „západnej“ medicíny. Aby sa ájurvéda v období samostatnosti Indie vyrovnala so stále výraznejším dopytom po biomedicínskych praktikách a vedeckom prístupe k liečeniu, silnejú medzi zástancami ájurvédy hlasy po inštitucionalizácii indickej medicíny. Jedným z dopadov inštitucionalizácie ájurvédy pod vplyvom moderného indického nacionalizmu bolo vytvorenie konceptu jednotnej formy ájurvédy s historickými koreňmi siahajúcimi do starovekého obdobia indického subkontinentu. Za účelom vytvorenia „čistej“ a starovekej podoby ájurvédy sa tak v Indii sformovala téza o autochtónnosti ájurvédskeho medicínskeho systému. „New Age ájurvéda“ tak interpretáciou historických okolností vzniku indickej medicíny nadväzuje na proces, ktorý sa začal ešte pred osamostatnením Indie a v súčasnosti slúži pre skupinu sympatizantov tejto medicíny pri vytváraní pocitu

¹² ELIADE, M. *Mýtus o večnom návratu*.

vlastnej výnimočnosti v pluralitnom medicínskom prostredí globalizovanej spoločnosti.

Záver

Ájurvéda v priebehu posledných dvesto rokov prekonala bezpochyby mnohé radikálne zmeny, ktoré poznačili jej súčasnú podobu. Niektoré zložky, ktoré tvorili jej súčasť v priebehu dlhého historického obdobia sa vytratil, mnohé sa v kontexte modernizačných procesov pretvorili a ďalšie pribudli. Ako výstraha pre spôsob, akým došlo (a stále dochádza) k reinterpretácii ájurvédskej teórie a praxe v kontexte západnej spoločnosti v priebehu niekoľkých posledných desaťročí, sa zaužíval pojem „New Age ájurvéda“. Takémuto poňatiu, ktoré neberie do úvahy neustále prebiehajúcu kultúrnu dynamiku, však musíme vyčítať ideologický zámer, nekorešpondujúci so súčasným vedeckým smerovaním. Skôr ako vytyčovanie hraníc medzi tým, čo v súčasnom praktizovaní ájurvédy autentické je a čo už nie je, pokladáme za prínosnejšie sústrediť pozornosť na spôsob, akým dochádza k rôznym transformáciám a na okolnosti, ktoré pri tomto procese zohrávajú dôležitú úlohu. Na vybranom príklade sme zdôraznili fakt, že dynamika medicínskeho prostredia vychádza z historických vzťahov minulého obdobia a spôsobu, akým v minulosti „západná“ spoločnosť vnímala „východ“ a spolupodieľala sa na jeho formovaní. Špecifické kontexty predchádzajúcich vzťahov sa tak podpísali i pod typické charakteristiky „New Age ájurvédy“, ako je prepojenie medicíny so spiritualitou či vyzdvihovanie starovekej histórie indickej medicíny.

Literatúra

- ELIADE, Mircea. Mýtus o večném návratu. (archetypy a opakování). Praha: ISE, 1993.
- ISLAM, Nazrul. New age orientalism: Ayurvedic 'wellness and spa culture'. In *Health Sociology Review*, 2012, Vol. 21, No. 2, pp. 220–31.
- KAVIRATANA, Chandra, SHARMA, P. (trs.) (1996-1997). *Caraka Samhitā*. 5. Vols. Delhi: Sri Satguru Publications.
- KING, Richard. *Orientalism and Religion. Postcolonial Theory, India and 'the mystic East'*. London: Routledge, 1999.
- LANGFORD, Jean. *Fluent Bodies. Ayurvedic Remedies for Postcolonial Imbalance*. Durham and London: Duke University Press, 2002.
- MEULENBELD, Gerrit Jan. The Many Faces of Ayurveda. In *Journal of the European Ayurvedic Society* 1995, Vol. 4, pp. 1–10.
- NEWCORBE, Suzanne. Ayurvedic Medicine in Britain and the Epistemology of Practicing Medicine in "Good Faith". In WUJASTYK, Dominik, SMITH, M. Frederick. *Modern and Global Ayurveda. Pluralism and Paradigms*. Albany: State University of New York Press, 2008, pp. 257–284.
- REDDY, Sita. Asian Medicine in America: The Ayurvedic Case. In *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 2002, Vol. 583, pp. 97–121.
- SMITH, M. Frederick, WUJASTYK, Dagmar. Introduction. In WUJASTYK, Dominik, SMITH, M. Frederick. *Modern and Global Ayurveda. Pluralism and Paradigms*. Albany: State University of New York Press, 2008, pp. 1–28.
- WUJASTYK, Dominik. *The Roots of Āyurveda*. London: Penguin Books, 2001.
- ZYSK, G. Kenneth. New Age Ayurveda or what happens to Indian medicine when it comes to America. In *Traditional South Asian Medicine*, 2001, Vol. 6, pp. 10–26.

Mgr. Matej Karásek, PhD. (1985) – etnológ, študoval na Katedre etnológie a kultúrnej antropológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského a na Katedre etnológie a mimoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Dizertačnú prácu s názvom (Re)konštrukcia tradície, identity a indického priestoru v hnutí Haré Krišna obhájil na Katedre etnológie a folkloristiky na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre (2014). Počas svojich štúdií strávil rok na študijnom pobyte na Katedre etnológie a kultúrnej antropológie na Univerzite v Ľubľane. V súčasnosti pôsobí ako odborný asistent na Katedre etnológie a mimoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, kde prednáša predmety z oblastí antropológie a religionistickej teórie, antropológie náboženstva, symbolickej antropológie a etnológie Balkánu. Matej Karásek sa vo svojich výskumoch zaoberá predovšetkým indickou religiozitou, novými náboženskými hnutiami inšpirovanými Indiou a antropológiou Balkánu. matej.karasek@ucm.sk

Mgr. Ivan Souček, PhD. (1983)

Výskumný pracovník na Katedre sociálnych štúdií a etnológie FF UMB v Banskej Bystrici. Profesijne sa zaoberá antropológiou náboženstva a medicínskou antropológiou a to predovšetkým v indickom kultúrnom prostredí. V súčasnosti je vedúcim projektu, ktorý je zameraný na výskum iniciačných rituálov v indickom prostredí. Je autorom viacerých vedeckých štúdií doma i v zahraničí a monografie *Komplementárna a alternatívna medicína v teórii a praxi* (2015). soucek.ivan@gmail.com

Mgr. Denisa Uhliarová (1987)

Vyštovala sociálnu antropológiu na FSEV UK v Bratislave a aktuálne pôsobí ako interná doktorandka na ÚO SAV v Bratislave. Momentálne sa nachádza na ročnom terénnom výskume v Indii, kde zbiera dáta k téme svojej dizertačnej práce Medzi tradíciou a modernitou: Kmeňe Bhilov severného Gudžarátu v transformačnom procese modernizácie. denisa.uhliarova@gmail.com

Mgr. Martina Bucková, PhD. (1974)

Študovala etnológiu a religionistiku na Katedre etnológie a Katedre porovnávacej religionistiky FF UK v Bratislave. V roku 2001 obhájila dizertačnú prácu na tému Nábožensko-mytologická diferenciácia Polynézie. Variácie spoločného dedičstva. V rokoch 2001-2010 prednášala na Katedre mimoeurópskych štúdií FF UCM, Trnava. Od roku 2006 doteraz pôsobí v Ústave orientalistiky SAV ako samostatný vedecký pracovník. Venuje sa

tradičnej kultúre náboženstiev a mytológii Austrálie a Oceánie. Je autorkou vedeckých a odborných štúdií, učebných textov a monografií, ako napr. *Māui - Polynesian Culture Hero. Variations of Motifs in Māui's Mythological Cycle in East and West Polynesia* (2012). Od roku 2014 je tajomníčkou Slovenskej orientalistickej spoločnosti. martina.buckova@gmail.com

Prof. PhDr. Karol R. Sorby, DrSc. (1939)

Vedúci vedecký pracovník Ústavu orientalistiky SAV, popredný slovenský arabista, historik, vysokoškolský učiteľ a diplomat. Zaoberá sa štúdiom novovekých dejín Arabov so zreteľom na medzinárodné vzťahy. Štúdium arabistiky absolvoval na FF UK v Bratislave 1962. Potom učil na viacerých vysokých školách. Od roku 1984 pracoval ako vedecký pracovník v Historickom ústave a potom v Ústave orientalistiky SAV. V rokoch 1993 – 1997 bol prvým veľvyslancom SR v Iraku. Od roku 1998 pokračoval v Ústave orientalistiky SAV, kde v rokoch 2002–2010 zastával funkciu riaditeľa. Popri tom v rokoch 1998–2003 pôsobil pedagogicky na FF UMB v Banskej Bystrici, v rokoch 2003–2007 na FF UKF v Nitre. V súčasnosti pedagogicky pôsobí na Fakulte medzinárodných vzťahov EU v Bratislave. Najdôležitejšie publikácie: vysokoškolská učebnica *Moderná spisovná arabčina I. a II.* Monografie: *Egyptská revolúcia 1952*; *Suez 1956. Súmrak tradičného kolonializmu na Blízkom východe*; *Egypt. The Period of Political Anarchy, 1801–1805* (York, Anglicko); *Arabský východ, 1945–1958*; *Blízky východ v medzinárodnej politike, 1918–1945*; *Jún 1967. Šesť dní, ktoré zmenili Blízky východ*; *Blízky východ v medzinárodnej politike, 1971–1990*; *Arabský východ, 1918–1945*. kaorkaso@savba.sk

Doc. Mgr. Attila Kovács, PhD. (1973)

Islamológ a religionista. Je absolventom Masarykovej univerzity v Brne, kde vyštoval religionistiku, históriu a maďarský jazyk a literatúru. Počas štúdia absolvoval ročné pobyty na ELTE v Budapešti (1993-1994) a na Jordánskej Univerzite v Ammáne (1997-1998). Doktorandské štúdium ukončil na Katedre porovnávacej religionistiky FiF UK v Bratislave v r. 2004, kde sa tiež habilitoval v r. 2011. Prednáša na univerzitách v Bratislave a v Brne, publikoval mnohé štúdie a články o isláme v niektorých stredoeurópskych jazykoch (po slovensky, česky a maďarsky) a v angličtine, je autorom knihy *Alláhovi bojovníci: vizuálna kultúra islámskeho radikalizmu* (Bratislava, 2009). Zaoberá sa predovšetkým súčasným islámom a islámskym radikalizmom so zameraním na arabský Blízky východ. Venuje sa tiež výskumu vzťahu islámu a vizuálnej